

Paminklas Mikalojui Daukšai ir Merkeliui Giedraičiui Varniūose. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 23 p.)

kalbėdamas apie save, pasakė, kad iš pradžių lietuviams buvo sunkoka susitaikyti su tuo faktu, kad lietuvių kalbos beveik nemo-ka, tačiau, laikui bėgant, tas nusistatymas pasikeitęs. Jis džiaugė-
si, kad dabar prie Vilijos ir Nemuno esąs laikomas kraštiečiu, ra-
šančiu angliškai ir lenkiškai /12/.

Atsakydamas į mano laišku neapdairiai pateiktą klausimą dėl jo tėvų emigracijos į Lenkiją, Mykolas Giedraitis paaiškino, kad jo tėvai nelaikytini emigrantais. Jo protėviai gyvenę ir gyvena etninėje Lietuvoje iki šiol; iš pradžių – Giedraičiuose ir Videniškiuose, o pastaruoju metu – Aviliuose. Jo senelis Jonas-Mauricijus (*Jan-Maurycy*) miręs Žarėnuose (Telšių rajone) 1935 m., o dėdė Jonas miręs Kaune 1959 metais. Lenkijos Respublikos laikais (iki 1939 m.) Mykolo tėvai gyvenę Vilniuje ir Lobzove šalia Slanimo, todėl istori-
ne prasme tai nebuvo emigracija, nes Vilnius buvo LDK sostinė, o Lobzovas buvęs LDK „širdyje“ – Juodojoje Rusijoje. Mykolo tėvai kalbėję lenkų ir prancūzų kalbomis, bet tėvas kalbėjęs pakenčia-
mai ir lietuviškai. Pats Mykolas kalbantis lenkiškai, prancūziškai ir šiek tiek baltarusiškai (rusų ir anglų kalbų išmokęs vėliau).

NAUJAUSIA MYKOLO GIEDRAIČIO KNYGA

Daugiau apie profesorių Mykolą Giedraitį sužinome iš naujausios 2009 m. išleistos jo knygos 1) „Crater’s Edge: A family’s epic journey through wartime Russia“ („Kraterio kraštu: įspūdinga šeimos kelionė karo metais Rusijoje“ – B. J. vertimas). Ta knyga (10 ir 11 pav.), anot LMA Vrublevskių bibliotekos direktoriaus dr. Sigitto Narbuto, jau yra verčiama į lietuvių kalbą ir ją planuojama išleisti lietuvių kalba.

Toliau trumpai pristatau minimos knygos santrauką /16/.

GYVENIMAS LOBZOVE

1926 m. Tadeušui ir Anai Giedraičiams buvo dovanoti dviejų netekėjusių tetų Elenos ir Marinos Polubinski dvarai Lobzove ir Kotčynėje. Dvarai buvo prastos būklės ir apmokestinti skolo-
mis. Tadeušas ir Ana priėmė dvarų atstatymo naštą. Jie pasirinko Lobzovo dvarą pagrindine savo gyvenamąja vieta, pardavė Kotčynės dvaro žemę. Laikui einant Lobzovas tapo jų namų ūkio pagrindiniu centru. Seni vaismedžių sodai buvo atsodinti naujo-
mis obelių ir kriaušių veislėmis. Tarp jų buvo pastatyti bičių avi-
liai, iš kurių būdavo imamas garsus Lobzovo medus.

KARAS IR SUĖMIMAS

1939 m. rugsėjo 1 d. Vokietijos pajėgos užpuolė ir įsiveržė į Lenki-
ją. Mykolo Giedraičio tėvas, Lenkijos Antrosios Respublikos senatorius, paliko šeimą savo dvare prie Lobzovo, kuris buvo rytiniame Lenkijos pasienyje, ir išvyko į Varšuvą. Ten jis atvyko rugsėjo 6 dieną. Parlamentas jau buvo apleistas. Rugsėjo 12 d. Giedraitis grįžo į Lob-
zovą. Po penkių dienų iš rytų Lenkiją užpuolė Sovietų sąjunga. Rug-
sėjo 20 d. sovietų šarvuočiai pasirodė Giedraičių šeimos dvare Lob-
zove. Sovietų slaptoji policija (NKVD) suėmė Mykolo tėvą Tadeušą Giedraitį ir išvežė jį į Derečino kalėjimą. Mykolas, jo motina Ana ir dvi jo vyresnės seserys Anuška ir Teresė naktį praleido su savo tėvu kalėjimo kameroje. Taip pasibaigė jų gyvenimas Rytų Lenkijoje.

DEPORTACIJA

Ana ir jos vaikai iš Derečino kalėjimo buvo paleisti. Juos Derečine priglaudė Skibinskių šeima. 1939 m. spalio pabaigoje Derečino kalėjimo kaliniai buvo perkelti į Slanimą. 1940 m. va-
sario 10 d. sovietai, susodinę į galvijų vagonus, į Sibirą depor-
tavo beveik 250 000 Lenkijos piliečių. Giedraičių šeima nuspren-
dė persikelti į Slanimą. Ana vyrui į kalėjimą dažnai nusiųsdavo maisto ir vaistų.

1940 m. balandžio 13 d. sovietų kareiviai pabėdė į Anos duris ir liepė jai susirinkti savo daiktus. Giedraičių šeima buvo depor-
tuota. Jos nariai buvo nugabenti į stotį ir suvaryti į gyvulinis vagonus. Praėjus dvylikai nežinios valandų, traukinys pajudėjo. Balandžio 15 d. jis pasiekė Minską, o apie 17 d. – Rusijos miestą Smolenską, balandžio 22 d. kirto Volgos upę prie Kuiby-
ševo. Po dviejų savaitių kelionė traukiniu baigėsi. Deportuosius išlaipino nedidelėje Petuchovo stotelėje. Iš ten žmonės buvo vežami sunkvežimiais, kol šie pasiekė kadaise Nikolaevka va-
dintą Šiaurės Kazachstano kaimą.

Ana su vaikais buvo apgyvendinta buvusio Rusijos imperijos šaulių pulko kareivio namuose, kuriuose buvo tik du kambariai. Tris lenkų šeimas apgyvendino viename kambaryje. Išgyventi bu-
vo labai sunku. Žemą šiuose kraštuose temperatūra dažnai nu-
krisdavo iki – 40 laipsnių Celsijaus. Svarbiausias Mykolo moti-
nos rūpestis buvo, kaip susimokėti nuomos mokesčių ir išgyventi.

1941 m. birželio 22 d. nacistinė Vokietija užpuolė Sovietų są-
jungą. Atsakydama į tai, Sovietų vyriausybė pasirašė susitari-
mą su Lenkijos vyriausybe tremtyje Londone, pagal kurį visi

Sovietų sąjungoje buvę Lenkijos kaliniai ir tremtiniai buvo paleidžiami – taip buvo siekiama Sovietų teritorijoje suformuoti Lenkijos kariuomenę. Lenkijos kaliniai iš visos didelės Sovietų sąjungos vyko į Buzuluk miestą, buvusį Rusijoje, už Pietų Uralo kalnų. Čia Lenkijos kariuomenės vadas generolas Vladislovas Andersas turėjo įsteigti savo būstinę. 1942 m. kovo mėnesį Stalinas sutiko iš Rusijos į Persiją evakuoti 30 tūkst. Anderso vyrų.

„Taip vadinama pirmoji evakuacija... Per savaitę NKVD pateikė 34 traukinius. Kovo 24 – balandžio 5 dienomis pusė sovietų žemėje buvusios lenkų armijos buvo išvežta į Krasnovodską, o iš ten – į Irano uostą Pahlavi, prie Kaspijos jūros. Tam panaudota 17 ar 18 laivų. Nepaprastas šio masinio išvykimo aspektas buvo tas, kad Andersas sugebėjo įtraukti į tai apie 11 000 civilių“ /15, 16/ (fragmentas iš Mykolo Giedraičio knygos – p. 98).

1942 liepos mėnesį Stalinas sutiko leisti visai Anderso kariuomenei išvykti į Iraną.

PABĖGIMAS IŠ SOVIETŲ SĄJUNGOS

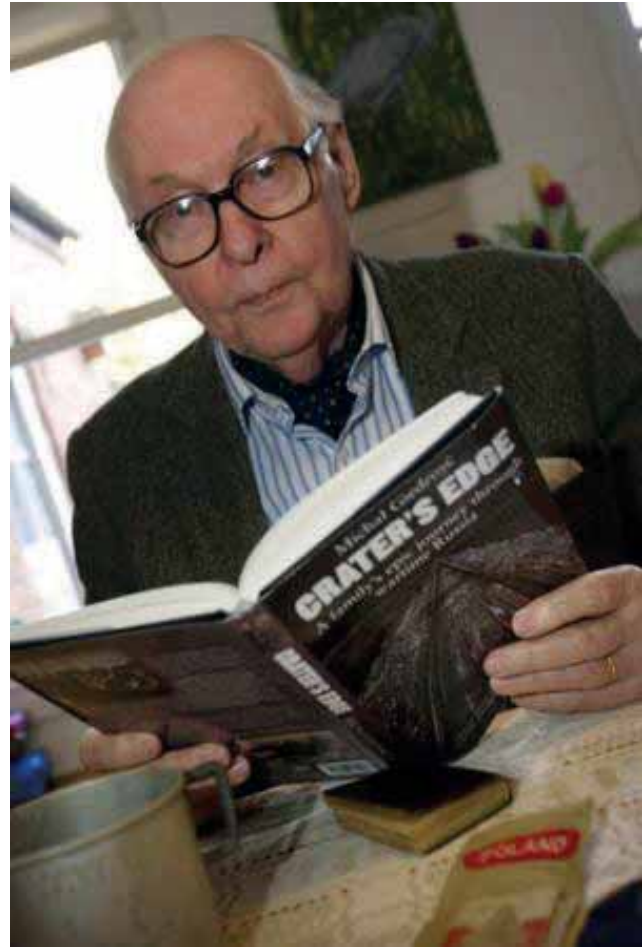
1942 m. vasarą Ana Giedroyć gavo Lenkijos ambasadoriaus prie Sovietų Sąjungos Stanislovo Koto telegramą. Iš jos Ana suprato, kad S. Kotas ieškojo jos vyro. Ji tuo metu gavo ir maisto siuntą iš Kinijos – Lenkijos ambasadoriaus Japonijoje Tadeušo Romerio, kuris vykdė Lenkijos tremtiniams skirtą pagalbos programą. Na o 1942 m. birželio mėnesį Ana Giedroyć pasiekė Lenkijos armijos atsiųsti dokumentai, kuriuose ji ir jos šeimos nariai kviečiami atvykti į Sovietų-Afganistano pasienyje buvusią vietovę, vadinamą Guzar. Tai buvo pagrindinė to meto Lenkijos armijos priimamoji bazė. Ana nusprendė kartu su kitais šeimos nariais palikti kaimą, kuriame gyveno tremties metu, ir pradėti pavojingą kelionę į pietus. Išvyko liepos 2 dieną. Iki Petuchovo geležinkelio stoties reikėjo įveikti 100 km atstumą. Stotyje gavo traukinių bilietus kelionei į Guzar. Tada nuvyko į Transsibiro magistralės mazgo Novosibirsko geležinkelio stotį. Čia Anai ir su ja kartu buvusiems žmonėms padėjo lenkų puskarininkis, patvirtindamas jų bilietus suklastotu antspaudu.

Mykolas Giedraitis rašo, kad jo mama žinojo, kaip tai pavojinga, kad ta kelionė – ne tik sąmoninga kova su priešiška valdžia, bet ir pavojingas žaidimas už savo ir artimųjų gyvybę /15, 16/ (fragmentas iš Mykolo Giedraičio knygos, p. 102).

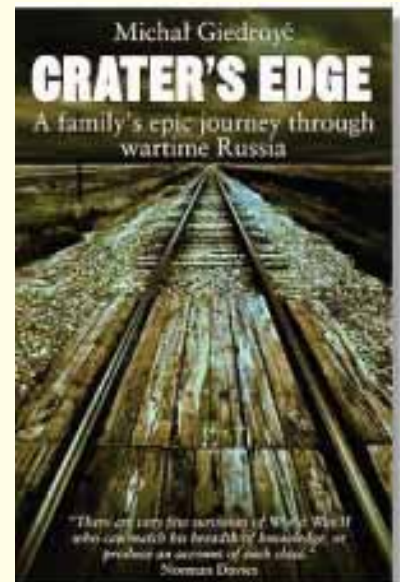
Taukinys iš Transsibiro magistralės mazgo Novosibirsko geležinkelio stoties išvyko ir pasuko į pietus Turk-Sib geležinkelio. Už 2 000 km jis pasiekė Taškentą. Šiame mieste buvo daug uniformuotų lenkų. Generolo Anderso būstinė buvo Jangi-Jule, esančio už 30 km nuo čia. Kitą dieną Ana ir kartu su ja keliausieji įlipę į Samarkando traukinį ir liepos 15 d., praėjus 13 dienų nuo išvykimo iš Nikolaevkos, atvyko į Guzar. Kaip tik tą dieną generolas Andersas davė įsakymą pradėti antrąją evakuaciją.

„Pirmoji traukinių grupė išvyko į Krasnovodską liepos 30 dieną. Operacija vyko dvi savaites ir vieną dieną. 45 000 vyrų ir 26 000 civilių gyventojų išvyko iš Sovietų sąjungos 41 traukiniu ir 25 laivais. Sąlygos traukiniuose buvo pasibaisėtinos. Vagonai perpildyti ir tai priminė 1940 m. balandį, bet šį kartą padėtį dar labiau pablogino epideminės ligos ir subtropikų karštis“ /15, 16/ (fragmentas iš Mykolo Giedraičio knygos p. 107–108).

Rugpjūčio 20 d. po 7 dienų kelionės jie atvyko į Krasnovodską.

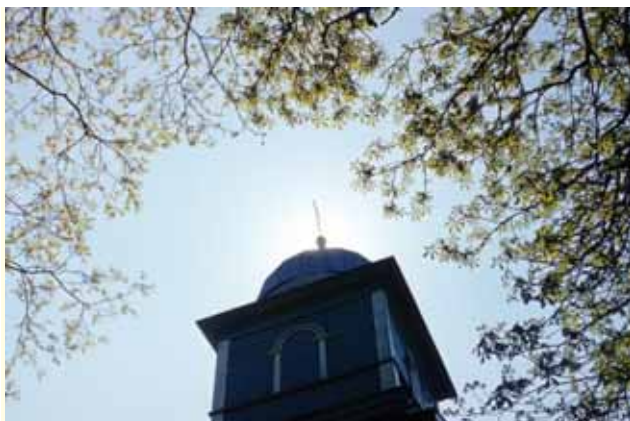
Kunigaištis prof. Mykolas giedraitis ir jo naujausia knyga „Crater's Edge: A family's epic journey through wartime Russia“ („Krafterio kraštu: įspūdinga šeimos kelionė karo metais Rusijoje“);

Ten žmones sulipo į laivą, kuris rugpjūčio 22 d. Persijoje įplaukė į Pahlavi uostą. Toks buvo kelias iš Sovietų sąjungos.

(Nukelta į 26 p.)

Žemės spalvos. Romualdo Damulio nuotraukos

(Atkelta iš 25 p.)

GYVENIMAS PABĖGUS IŠ SOVIETŲ SĄJUNGOS

1942 m. rugsėjo mėnesį pabėgėlių laukė kelias į Persijos sostinę Teheraną. Iš čia jie buvo nugabenti į Civilių stovyklą Nr. 3, įrengtą užmiesčio namų parke. Iki spalio mėnesio Ana ir jos šeimos nariai nusprendė palikti stovyklą, įsikurti mieste pradėti rūpintis savimi. 1944 m. sausio mėnesį Anos sūnus Mykolas įstojo į Lenkijos kariuomenę ir išvyko į Palestiną. 1944 m. lapkričio mėnesį jo motina ir seserys atvyko į Beirutą, o iš ten vėliau išvyko į Angliją.

1948 m. Mykolas sužinojo apie savo tėvo mirtį. Naciams užpuolus Sovietų sąjungą, NKVD Minsko kalėjimus prigrūdo kalinių. Čia buvo kalinamas ir Tadeušas Giedraitis. Vėliau jis iš Minsko pėsčiomis buvo varomas į Mogilavą. Kai nebeturėjo jėgų eiti, NKVD prižiūrėtojai jį sušaudė.

Apie visa tai išsamiau – naujojoje profesoriaus Mykolo Giedraičio knygoje. Už nuopelnus Lietuvai jis apdovanotas LDK Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu.

PANAUDOTA LITERATŪRA:

1. Butkevičius Z., „Kažkoks Giedraitis iš Paryžiaus“, *Šiaurės Atėnai*, 2007-04-07, nr. 839.
2. *Genealogy of Giedroyc*, www.angelfire.com/realm/gotha/.../giedroyc.html.
3. *Giedroyc*, Wikipedia, the Free Encyclopedia: en.wikipedia.org/wiki/Giedroyc.
4. Giedroič M., *A New Look at the Socalled Legendary Part of the Bykhovets Chronicle*, <http://www.giedroyc.com/pages/essays/bykhovets%20chronical.htm>.
5. Giedroič M., 'The Arrival of Christianity in Lithuania: Between Rome and Byzantium (1281–1341)', *Oxford Slavonic Papers n. s.*, vol. XX, 1987.
6. Giedroič M., 'The Arrival of Christianity in Lithuania', *Oxford Slavonic Papers n. s.*, vol. XVIII, 1985.
7. Giedroič M., 'The Rulers of Thirteenth-Century Lithuania: a Search for the Origins of Grand Duke Traidenis and his Kin', *Oxford Slavonic Papers, New series*, vol. XVII, 1984.
8. Ivinskis Z., „Giedraičių giminė“, *M. Daukšos Postilė*, www.postilla.mch.mii.lt/Dauksa/gimineGiedr.htm.
9. Ivinskis Z., *Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius, 1991.
10. Jankauskas B., „Ringaudas iš po užmaršties skraistės ir Lietuvos valstybės ištakos“, *Samogitia* (lot. – Žemaitija), 2010, nr. 2. (44) http://www.samogit.lt/Samogitia_turinys/2010_2.htm.
11. Jankauskas B., „Žemaitijos korta“ ar Lietuvos istorijos klasotės?“, *Samogitia* (lot. - Žemaitija), 2010, nr. 2. (53), www.samogit.lt/Samogitia_turinys/2010_9.htm.
12. Jučas M., „Pokalbis „Kunigaikščiai Giedraičiai. Kultūros fenomenai“, *Lietuvos dailės muziejus*, www.ldm.lt/.../renginiai_Giedraiciai.htm.
13. Latvīš H., Vartbergē H., *Livonijos kronikos*, Vilnius, 1991.
14. Łowmiański H., *Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, 1932, t. 2, Wilno.
15. Michał Giedroyć, *Crater's Edge: A Family's Epic Journey Through Wartime Russia*, London, Bene Factum Publishing Ltd, 2010.
16. Michał Giedroyć, *Crater's Edge: A Polish Family's Epic Journey In Wartime Russia*, from: www.derekcrowe.com/post.aspx?id=90.
17. „Mykolo Giedraičio dovana“, *Voruta* (Lietuvos istorijos laikraštis), 2010-12-04; www.voruta.lt/print.php?id=2373.
18. Paszkiewicz H., *The Origin of Russia*, London, 1954. (Pagal M. Giedraitį).
19. *Polnoe sobranie russkich letopiscei* (PSRL), XVII (Spb., 1907).
20. Stanionienė N., *Baltadvario (Mūrinių Videniškių) bastioninė pilis*, moletai.lt/l.php?tmpl_into=middle&tmpl_id=281.
21. Vencloviėnė A., „Nepaprasta dovana“, *Mokslas ir gyvenimas*, 2009, Nr. 7–8.

